

Witold Kopeć

Uniwersytet Łódzki
Katedra Geografii Miast i Turyzmu
90-142 Łódź, ul. Kopcińskiego 31
tel. +42 635 46 75, faks +42 635 45 50
e-mail: wickokop@wp.pl

**PRZEMIANY PREZENTACJI
TREŚCI TURYSTYCZNEJ
NA PLANACH MIASTA ŁÓDZI
WYDANYCH PO 1989 ROKU**

**CHANGES IN THE PRESENTATION
OF TOURISM CONTENT
ON MAPS OF ŁÓDŹ PUBLISHED
SINCE 1989**

Przedmiotem niniejszej analizy są plany Łodzi, które ukazywały się w latach 1989–2005 r. z przeznaczeniem na sprzedaż. Poza tym plany z treścią turystyczną ukazują się drukiem w innych formach, w odmiennym kontekście (ZARYCKI 2001), tj. jako: 1) mapy wiadomości – plany umieszczane w przewodnikach turystycznych, czasopismach promujących Łódź, na plakatach informacyjnych; 2) mapy tematyczne – plany w formie folderów, plany zamieszczane w atlasach samochodowych, atlasach turystycznych całego kraju; 3) mapy uniwersalne – np. edycje planów ogólnoinformacyjnych w formie kalendarzy reklamowych. Wydawane od 1989 r. plany Łodzi ogólnodostępne w handlu były dwójakiego rodzaju: ogólnoinformacyjne plany całego miasta lub też tematyczne plany części Łodzi, adresowane do określonej grupy odbiorców. W wymienionym okresie pojawiło się na rynku 20 nowych opracowań kartograficznych dotyczących Łodzi (tab. I). Poza pięcioma, były to plany ogólnoinformacyjne przedstawiające całe miasto.

Na początku omawianego okresu, w 1989 r. rynek był zmonopolizowany przez państwowe wydawnictwo kartograficzne (PPWK), które wydawało plany Łodzi począwszy od 1958 r. (KALAMUCKI, MAZUR 2001). W tym czasie plan ten był opracowywany na nowo jedynie dwukrotnie: w 1958 i 1967 r., potem następowały kolejne wznowienia połączone z aktualizacją treści. Jednak szata graficzna planu Łodzi wydawanego przez PPWK pozostała podobna przez okres niemalże 30 lat(!) –

The maps of Łódź published for general use between 1989 and 2005 are the subject of this article. Maps with tourism content are also printed in other formats and in different contexts (ZARYCKI 2001) as 1) general information maps with symbols – included in tourist guidebooks, leaflets promoting Łódź, on posters etc; 2) thematic maps – in the form of booklets, those included in road atlases, and tourist atlases for the whole country; 3) multi-purpose maps – e.g. information maps in the form of advertising calendars. Two kinds of map of Łódź were sold after 1989: some contained general information about the whole of the city and others were thematic maps of parts of Łódź aimed at particular groups of recipients. In that period 20 new maps of Łódź (table I) appeared of which 15 were general information maps presenting the whole of the city.

In 1989 the market was monopolized by the state cartographic publishers (PPWK), which had published maps of Łódź since 1958 (KALAMUCKI & MAZUR 2001). At that time the fundamental map was redrawn only twice, in 1959 and 1967, followed by several reprints combined with updated text content. However the graphics published by PPWK remained unchanged for almost 30 years (!)

Tabela I. Ogólnodostępne plany miasta Łodzi opracowane w latach 1989–2005

Lp.	Wydawca, ewentualnie tytuł, marka	Rok wydania	Wznawiany	Skala
1	PPWK	1989	tak (cztery razy: '90, '92, '93, '95)	ok. 1 : 25 000, centrum ok. 1 : 10 000
2	GRAKO	1991	nie	ok. 1 : 25 000, centrum ok. 1 : 10 000
3	DOMINIK Kart. – <i>Pałace ziemi obiecanej. Plan centrum</i>	1991	nie	1 : 15 000
4	Łódzkie Centrum Reklamy – <i>Piotrkowska i okolice. Plan, przewodnik</i>	1992	nie	x
5	Comkar – <i>Książkowy plan Łodzi...</i>	1993	nie	x
6	MAPLAN	1993/ 1994	tak (dwa razy: '95, '95/'96)	1 : 20 000, pln. część 1 : 25 000
7	JOKART	1994	tak (co roku; '99 w formie atlasu)	1 : 25 000
8	PPWK	1997	tak (dwa razy: '97, '99; '98 – w formie atlasu)	1 : 22 500
9	Wyd. Pod Aniołem	1997	nie	1 : 30 000
10	DAUNPOL – PILOT	1998	tak (m.in. pod in. markami: „Falk” i „Schell”)	1 : 21 000, centrum 1 : 10 000
11	DEMART – atlas	2000	tak ('01 po raz pierwszy w formie składanej)	1 : 20 000, centrum 1 : 12 500
12	PPWK – COPERNICUS	2001	tak (5 razy; poza tym w formie atlasu)	1 : 22 500, centrum 1 : 10 000
13	map1	2001	tak	1 : 25 000
14	Pietruska & Partner	2002	tak – '03	1 : 25 000
15	PPWK	2003	nie	1 : 20 000, centrum 1 : 10 000
16	GEOgraph – <i>Łódź turystyczna</i>	2004	nie	1 : 12 500, ul. Piotrkowska 1 : 5 000
17	GEOgraph – <i>Łódzkie getto</i>	2004	nie	1 : 10 000
18	Mkart – <i>Ulica Piotrkowska</i>	2004	nie	1 : 7 500
19	ExpressMap Polska – super-, midi-, mini- i euromapa	2005	tak	1 : 22 000
20	Mapy Ścienne Beata Piętka	x	x	1 : 15 000

Źródło: Opracowanie autora.

od 1967 do 1995 r. (nowe wydanie w 1989 r. polegało na opracowaniu nowo przyłączonych do miasta terenów). Tym samym czas życia mapy Łodzi był jednym z najdłuższych spośród planów wydawanych przez PPWK (KALAMUCKI, MAZUR 2001), co nie pozostawało obojętne dla jakości tego opracowania. Pierwsze plany wydawane przez inne wydawnictwa, już w warunkach wolnego rynku (począwszy od 1989 r.), albo w sposób zauważalny opierały się na planie PPWK (plan Grako, Dominik Kart.), albo też były wytworami nieporadnymi pod względem kartograficznym (plan LCR, Comkar). Przełom nastąpił dość późno w porównaniu z innymi, nawet znacznie mniejszymi polskimi miastami. Między 1993 a 1994 r. ukazał się plan wydawnictwa Maplan, który pod względem opracowania odpowiadał planom PPWK tzw. czwartej generacji, wydawanych dla innych miast Polski począwszy od 1985 r. (NERLO 1986). Jego nowatorstwo na rynku planów Łodzi polegało na zastosowaniu kartometrycznego rysunku sytuacji topograficznej w połączeniu ze szczegółowym

from 1967 until 1995 (the new edition in 1989 included areas adjoining the city). The map was among the longest surviving publications of PPWK (KALAMUCKI & MAZUR 2001) which must have affected its quality. The first maps from other publishers in the free market situation, were either clearly based on the PPWK map (Grako, Domini Kart) or were rather clumsily drawn cartographically (LCR, Comkar). The breakthrough came quite late in comparison with other, even much smaller, Polish towns or cities. At the beginning of 1994 a map published by Maplan appeared corresponding to fourth generation PPWK criteria from 1985 (NERLO 1986). Its innovatory character lay in using a cartometric drawing of the relief, combined with a detailed presentation of buildings and it also attempted to show the functional diversity of those

Table 1. Generally available maps of Łódź published between 1989–2005

No	Publisher or title	Year	Reprinted	Scale
1	PPWK	1989	yes (four times: '90, '92, '93, '95)	c. 1:25 000; city centre c. 1:10 000
2	Grako	1991	no	c. 1:25 000, city centre c. 1:10 000
3	DominiKart <i>Pałace ziemi obiecanej. Plan centrum.</i>	1991	no	1:15 000
4	Łódź Advertising Centre – <i>Piotrkowska i okolice. Plan, przewodnik</i>	1992	no	X
5	Comkar – <i>Książkowy plan Łodzi...</i>	1993	no	X
6	MAPLAN	1993/4	yes (twice: '95, '95/'96)	1:20 000, north part 1:25 000
7	JOKART	1994	yes (every year; in '99 in the form of an atlas)	1:25 000
8	PPWK	1997	yes (twice: '97, '99; '98 in the form of an atlas)	1:22 500
9	Pod Aniołem	1997	no	1:30 000
10	DAUNPOL – PILOT	1998	yes (also under other brands: 'Falk' and 'Schell')	1:21 000, centre 1:10 000
11	DEMART – atlas	2000	yes ('01 the first folded edition)	1:20 000, centre 1:12 500
12	PPWK – COPERNICUS	2001	yes (5 times and in the form of an atlas)	1:22 500, centre 1:10 000
13	map1	2001	yes	1:25 000
14	Pietruska & Partner	2002	yes ('03)	1:25 000
15	PPWK	2003	no	1:20 000, city centre 1:10 000
16	GEOgraph	2004	no	1:12 500, Piotrkowska Street 1:5000
17	GEOgraph – <i>Łódzkie getto</i>	2004	no	1:10 000
18	Mkart – <i>Ulica Piotrkowska</i>	2004	no	1:7 500
19	ExpressMap Polska – super-, midi-, mini- and euromap	2005	yes	1:22 000
20	Mapy Ścienne Beata Piętka	X	X	1:15 000

Source: Author.

przedstawieniem zabudowy, wraz z próbą zaprezentowania jej zróżnicowania funkcjonalnego (OKONEK 1994). Pod tym względem plan Łodzi wydawnictwa Maplan wyprzedził o trzy lata wydanie planu PPWK reprezentującego cechy czwartej generacji. Obecnie plany Łodzi wydaje regularnie sześć wydawnictw (PPWK, Jokart, Daunpol, Demart, map1 i ExpressMap), w gronie których większość to równocześnie najwięksi wydawcy na rynku kartografii użytkowej w Polsce.

Dokonano porównania treści turystycznej zawartej w 17 opracowanych na nowo w latach 1989–2005 planach Łodzi. Autorowi nie udało się dotrzeć do dwóch planów, wydanych przez wydawnictwa Pod Aniołem i Mapy Ścienne Beata Piętka. Natomiast plan wydany przez Grako jest adaptacją ówczesnego planu PPWK, z drobną modyfikacją treści turystycznej w postaci zamieszczenia na mapie winiet 10 obiektów zabytkowych i, jako taki, został wyłączony z analizy. Intencją przeprowadzonego porównania jest nie tylko zestawienie różnic i podobieństw występujących

buildings (OKONEK 1994). Thus the Maplan map preceded the publication of a fourth generation PPWK map by three years. Currently maps of Łódź are published regularly by six publishers (PPWK, Jokart, Daunpol, Demart, map1 and ExpressMap) of which most are among the most powerful publishers on the cartography market in Poland.

The tourism content of 17 maps of Łódź published between 1989 and 2005 has been compared. The author did not manage to find two others published by Pod Aniołem and the wall maps of Beata Piętka. The map published by Grako was an adaptation of the PPWK map, with a slight modification of the tourism content (vignettes of ten historical buildings were added) so it was excluded from the analysis. The aim of the comparison is not only to look at the differences and similarities between the maps, but also to

między kolejnymi opracowaniami, ale także próba odniesienia się do rzeczywistości społecznej, w jakiej funkcjonują plany, w duchu „kartowania turysty” (HANNA, DEL CASINO 2003).

Cechą charakterystyczną polskich planów miast jest m.in. szeroki zakres ich treści, adresowanej do również szerokiego kręgu odbiorców-użytkowników map (MARTYŃSKI, OSTROWSKI 2003). Wśród nabywców i użytkowników dostępnych na rynku planów można wyróżnić trzy zasadnicze grupy: 1) mieszkańców danego miasta, posługujących się planem w celu odnalezienia adresu poszukiwanego obiektu; 2) przyjeżdżających do miasta turystów; 3) osoby przyjeżdżające do miasta w innych niż turystyczne celach. Zważywszy na bogactwo treści polskich planów miast, a także na wynikającą z tego różnorodność ich zastosowań niemożliwe jest wydzielenie elementów treści przydatnych wyłącznie dla turystów odwiedzających – w tym przypadku – Łódź. Jakikolwiek informacje adresowane do przyjezdnych równocześnie mogą być, i są, wykorzystywane przez miejscowych na potrzeby ich rekreacji. Łatwiej jest podzielić treść planów na elementy dotyczące walorów turystycznych i elementy zagospodarowania turystycznego (hotele i pozostałe obiekty noclegowe). Dlatego też wzięto pod uwagę szeroki zakres informacji zawartych na planach, które mogą być przydatne dla turystów (tab. II). Zaliczono do nich elementy powszechnie występujące na planach, odnoszące się do pokrycia terenu (tereny zieleni, wody) zaznaczone na każdym z planów. Spośród wężej pojmowanych atrakcji turystycznych najczęściej umieszczane na planach są: kina, muzea, teatry, obiekty zabytkowe, pomniki; spośród zagospodarowania turystycznego – hotele. Największą liczbę kategorii obiektów wydzielono na planie wydawnictwa Pietruska & Partner (obecnie Pietruska & Mierkiewicz) – 41 kategorii z zakresu szeroko rozumianej treści turystycznej, nieco mniej na planach Daupolu i PPWK serii Copernicus (po 38 kategorii) oraz na planach Maplanu i PPWK edycji '97 (po 36 kategorii).

Problemami, z jakimi borykają się zespoły opracowujące plany, mającymi wpływ na zakres treści, są dynamika zmian i wielość działających podmiotów gospodarczych, charakterystyczne dla rzeczywistości wolnorynkowej. Trudniej przez to zinventaryzować i przedstawić na mapie (ograniczenia pojemności infograficznej) elementy zagospodarowania turystycznego. Przykładem są obiekty gastronomiczne, z prezentacji których m.in. wycofało się PPWK, a które współcześnie są – poza

refer to the social context in which the maps function in the spirit of *mapping tourism* (HANNA, DEL CASINO 2003).

The wide scope of the content aimed at an equally wide range of user is typical of Polish city maps (MARTYŃSKI & OSTROWSKI 2003). The buyers and users of those available on the market can be divided into three groups: 1) inhabitants of a given city using the map in order to find an address; 2) tourists arriving in the city; 3) those arriving in the city for purposes other than tourism. Due to the abundance of content on Polish city maps, as well as the resulting variety of their possible uses, it is impossible to identify content elements useful solely for tourists visiting, for instance, Łódź. All the information available for visitors can be, and is, used by local inhabitants for recreational purposes.

It is easier to divide the map content into elements concerning tourism assets and elements of tourism infrastructure (hotels and other forms of accommodation). Therefore the author took into account the wide range of information included in the maps which could prove useful for tourists (table II). This useful information included elements popularly appearing on maps, concerning surface features (green spaces, open water). The tourism attractions marked on maps are cinemas, museums, theatres, historical buildings and monuments, while the aspect of tourism infrastructure most often present is the hotel. The largest number of item categories (41) can be found on the map published by Pietruska & Partner (currently Pietruska & Markiewicz), a slightly smaller number are featured on Daupol and the PPWK Copernicus series (38 each) and on Maplan and the PPWK '97 edition (36 each).

The problems encountered by the teams preparing maps are the rate of change and the great number of active businesses typical of a free market economy. As a result it is more difficult to catalogue and present elements of the tourism infrastructure on a map (limitations in 'infographic' capacity – the graphic limitation of a map to contain the information required). Restaurants can

T a b e l a II. Kategorie obiektów istotnych z punktu widzenia turystyki i rekreacji, zaznaczanych na planach miasta Łodzi

Kategorie	Plany miast – numeracja zgodna z tab. I																		Suma	
	14	10	12	6	8	1	19	11	16	18	7	15	13	3	4	17	5			
Lasy	•	•	•	•	•	•	•	•	x	x	•	•	•	•	x	x	•	13		
Parki	•		•	•	•	•	•	•	(+zieleni wysoka)	„zieleni miejska”		„zieleni miejska”	•	•	różnica między oznacze- niem w legendzie i na mapie	•	•	„zieleni miejska”	•	17
Zielen niska	• „łaka”																			• „pozostałe tereny zielone”
Cieki	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	• „wody”	16		
Zbiorniki	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	17		
Ogródki działkowe	• „ogródek”	•	• „ogrody i sady”	•	• „ogrody i sady”	•	•	•	• mylnie podpisane jako „sady”	• mylnie podpisane „ogrody i sady”	•	• mylnie podpisane „ogrody i sady”	•	•	•	• mylnie podpisane jako „sady”	•	16		
Kina	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	x		15		
Hotele	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•		15		
Kościoły	•	(p: wez- wanie)	•	•	•	•	•	• • daty budowy przy niektórych	•	•	•	•	•	•	•	•		15		
Muzea	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	p			15		
Teatry	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	p			15		
Cmentarze	•• p: wy- znanie, rodzaj (wojenny, 1914- 1915)	• p: wy- znanie, rodzaj (wojenny)	• p: wy- znanie, rodzaj (wojen- ny)	••• p: wy- znanie, rodzaj (wojenny)	• p: wy- znanie, rodzaj (wojen- ny)	• p: wy- znanie, rodzaj (wojen- ny)	•• p: wy- znanie	•• p: wy- znanie, rodzaj (wojenny)	•	x	•	• p: wy- znanie, rodzaj (wojenny)	•	• p: wy- znanie, rodzaj (wojenny)	• x	••	•	15		
Zabytki architektury	• łącznie z budyn- kami użytecz- ności publicznej	• „waż- niejsze obiekty zabytko- we”	•	•• in. obiekty zabytkowe i budynki użytecz- ności publicznej	•	•	•	• • z datą budowy	•	• różnica między legendą a znakiem na planie	•	•		• • pałace • pałace do zwiedza- nia • inne zabytki				13		
Pomniki	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•		•		•	•		13		
Baseny kąpielowe	•	•	•	• „sezonowe”	•	•	•		•	•	1 p		•	•	•			13		
Ogród botaniczny	p	p (błędny)	p	p	p	p	p	p	x	x	p	p	p	x	x	x	p	12		
Ogród zoo- logiczny	p	• p	p	p	p	p	p	p	x	x	p	p	p	x	x	x	p	12		
Ośrodki sportów wodnych	p	•	•	•	•	•	•	p	x	x	•	p		p	x	x		11		

Ulice o ograniczonym ruchu (Piotrkowska)	• błędny podpis w legendzie	•	•	•	•		•	•	•	•	•		•					11
Schroniska młodzieżowe	•	•	•	•	•	•	•		• „pozostała baza noclegowa”	• „pozostała baza noclegowa”		•			x			10
Campingi	•	•	•	•	•		•	•	x	x	•	•			x	x		9
Amfiteatr	p	•	p	p	•	•	p			x	p			p	x	x		9
Cerkwie	•	•	•	•	•		•		•	•		•			x	x		9
Restauracje			•	•	•		•		•	•			•		•		• „gastro- nomia”	9
Bary									•	•					•			5
Kawiarnie													•		•			4
Bary mleczne					•	•												3
Rezerwaty przyrody	• „obszar chroniony”	••	•	•	•		•	• różnie oznaczane	x	x	•				x	x		8
Park krajobrazowy			•				•	•	x	x				x	x	x		4
Punkty wysokościowe	• (p: „Góra Śmieciowa”, „Rudzka Góra”)	•	• (p: „Rudzka Góra”)	• (p: „Rudzka Góra”)	•	•		• (p: „Rudzka Góra”, „góra śmieciowa”)				•						8
Szlaki turystyczne	•	•	•	• oznaczone jednym kolorem	•	•	•	• oznaczone jednym kolorem										8
Sztuczne łódowiska	p	•	p	•	p	•								•				7
Hale sportowe	•		p	1 p	p	p, • w jednym przy- padku										x		6
Informacja turystyczna	•	•	•	•		•			•	•								7
Palmiarnia	p	p				•	p		p	x				p mylnie umiej- scowiony		x		6
Kościoły zabytkowe			•	•	•		•• (cerk- wie)	• w wię- kszości przypad- ków róż- nica mię- dzy legen- dą a ozna- czeniem				•						6
Kaplice	•	•	•		•	•		•										6

Synagogi	•	•		•	•	•			•	•	•							6
Domy wycieczkowe		•	•	•	•	•				x		•						6
Galerie		•							•	•			•		• „dzieła sztuki – wysta- wiennic- two i sprzedaż”			5
Wesołe miasteczko	p		p		p	•			x	x				x		x		4
Korty tenisowe	•	•		•					•	x						x		4
Pola biwakowe			•		•	••			x	x		•				x		4
Źródło					•	•		•										3
Pizzerie									•	•					•			3
Miejsca martyrologii			•		•								•					3
Klasztory	p	•																2
Puby									•	•								2
Droga dla rowerzystów	•		•															2
Baseny kąpielowe kryte		•																1
Kategorie wyróżnione tylko na jednym planie	pomniki przyrody ••• tor kolarstwa górskiego p	baseny kąpielowe kryte • stadniny koni • konsulaty •								fontanny •					sklepy z wyroba- mi arty- stycznymi i ludowy- mi (cepe- lia) • biuro usług turystycz- nych •	budynki instytucji byłego getta, obiekty i punkty na szlaku Litzmann- stadt Getto, kładki dla pieszych łącznie obszary getta, wartownie funkcyj- nariuszy batalio- nów ••••		
Suma	41	38	37	36	36	32	29	27	26	24	22	22	21	18	16	12	9	

• – znak objaśniony w legendzie, • – znak nie objaśniony, p – podpis na planie, x – obiekty poza zasięgiem planu.

Źródło: Opracowanie autora.

T a b l e 11. Categories of buildings important for tourism and recreation marked on maps of Łódź

Categories	Łódź maps – numbering according to Table I																	Total
	14	10	12	6	8	1	19	11	16	18	7	15	13	3	4	17	5	
Forests	•		•	•	•	•	•	•	x	x		•	•	•	x	x	•	13
Parks	•	•			•	•	•	(+high vegetation)	• 'urban greenery'	• 'urban greenery'	•		• difference between key symbols and mark- ing on map	•	•	• 'urban greenery'	•	17
Low vegetation	• 'meadow'	• 'remaining green areas'	•	• 'squares with grass'				•	• wrongly marked as 'mea- dows'	• 'grass'	• wrongly marked as 'orch- ards'	• wrongly marked as 'gardens and orch- ards'	• 'urban greenery'			• wrongly marked as 'mea- dows'	• 'other green areas'	13
Streams	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	16
Reservoirs and ponds	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	• 'water'	17
Summer gardens	• 'garden'		• 'garden and orchards'	•	• 'garden and orchards'	•	•	•	• wrongly marked as 'orch- ards'	• wrongly marked as 'gardens and orch- ards'	•	• wrongly marked as 'gardens and orch- ards'	•	•		• wrongly marked as 'orch- ards'	•	16
Cinemas	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	x		15
Hotels	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•			15
Churches	•	(p: invoca- tion)	•	•	•	•	•	•	• • dates of building in some cases	•	•	•	•	•	•			15
Museums	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	p			15
Theatres	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	p			15
Cemeteries	• p: religious type (war, 1914- 1915)	• p: religious type (war)	• p: religious type (war)	• p: religious type (war)	• p: religious type (war)	• p: religious type (war)	• p: reli- gious type	• p: religious type (war)	•	x	• p: religious type	• p: religious type (war)	•	• p: religious type (war)	• x	• ••	•	15
Archi- tectural monu- ments	• along with public buildings	• 'major historical buildings'	•	• •• under – other historical and public buildings	•	•	•	• with data of building	•	• difference between key symbols and marking on map	•	•		• • palaces • palaces open to the public • other historical buildings				13
Other monu- ments	•	•	•	•	•		•	•	•	•	•		•		•	•		13
Swimming pools	•	•	•	• „sezonowe”	•	•	•		•	•	1 p		•	•	•			13
Botanical garden	p	P (wrong)	p	p	p	p	p	p	x	x	p	p	p	x	x	x	p	12

Zoo	p	•p	p	p	p	p	p	p	x	x	p	p	p	x	x	x	p	12
Water sports centres	p	•	•	•	•	•	•	p	x	x	•	p		p	x	x		11
Pede- strianised streets (Piotrkow- ska)	• wrong caption in map key	•	•	•	•		•	•	•	•	•		•					11
Youth hostels	•	•	•	•	•	•	•		• 'remain- ing accom- modation'	• 'remain- ing accom- modation'		•			x			10
Camp sites	•	•	•	•	•		•	•	x	x	•	•			x	x		9
Amphi- theatre	p	•	p	p	•	•	p			x	p			p	x	x		9
Orthodox churches	•	•	•	•	•		•		•	•		•			x	x		9
Restau- rants			•	•	•	•			•	•			•		•		• 'gastro- nomy'	9
Bars									•	•					•			5
Cafes													•		•			4
Milk bars					•	•												3
Nature reserves	• 'protected area'	••	•	•	•	•	•	•marked differently	x	x	•				x	x		8
Landscape park			•				•	•	x	x				x	x	x		4
Highest altitudes	• (p: „Góra Śmiecio- wa”, „Rudzka Góra”)	•	• (p: „Rudzka Góra”)	• (p: „Rudzka Góra”)	•	•		• (p: „Rudzka Góra”, „góra śmiecio- wa”)				•						8
Tourist trails	•	•	•	• marked in one colour	•	•	•	• marked in one colour										8
Artificial ice rinks	p	•	p	•	p	•								•				7
Sports halls	•		p	1 p	p	p, • in one case										x		6
Tourist information	•	•	•	•		•			•	•								7
Palm house	p	p				•	p		p	x				p wrongly situated		x		6
Historical churches			•	•	•		• (ortho- dox chur- ches)	• • in most cases a difference between the key and the marking				•						6
Chapels	•	•	•		•	•		•										6
Syna- gogues	•	•		•					•	•	•							6

Holiday centres		•	•	•	•	•				x		•						6
Galleries		•							•	•		•			• 'works of art- exhibi- tions and for sale'			5
Funfairs	p		p		p	•			x	x			x		x			4
Tennis court	•	•		•					•	x						x		4
Place for tents			•		•	••			x	x		•				x		4
Springs					•	•		•										3
Pizzerias									•	•					•			3
Martyrdom sites			•		•								•					3
Mona- steries	p	•																2
Pubs									•	•								2
Cycling routes	•		•															2
Covered swimming pools		•																1
Categories only on one map	national monu- ments ••• mountain bike track p	covered swimming pools • stables • consulates •								fountains •					Art. And folklore shops (cepe-ia) • tourists offices •	Institu- tional ghetto buildings, buildings and sites on the Litzmann- stadt Ghetto trail, foot- bridges linking parts of the Ghetto, battalion guard houses ••••		
Total	41	38	37	36	36	32	29	27	26	24	22	22	21	18	16	12	9	

• – symbol explained in map key, • – unexplained symbol, p – caption on map, x – buildings outside map area.

Source: Author.

jednym wyjątkiem – zamieszczane na planach o większej skali przedstawiających części miasta (*Łódź turystyczna, Ulica Piotrkowska*).

Ograniczenia czasu i środków przeznaczanych na opracowanie planów skutkują opóźnieniem w reagowaniu na zmiany. Przykładem na to jest brak odniesień na planach ogólnoinformacyjnych do ważnego wydarzenia w życiu miasta, jakim były obchody 60. rocznicy likwidacji łódzkiego getta. Dopiero na najnowszej edycji planu wydawnictwa ExpressMap pojawiają się obiekty związane z rocznicą (pomnik przy stacji Radegast i park Ocalałych). Dyskusyjna jest natomiast celowość prezentowania na planie miasta pewnego rodzaju obiektów, które są brane pod uwagę ze względu na przyzwyczajenie i łatwość ich zinventoryzowania. Przykładem są szlaki turystyki pieszej, które PPWK wprowadziło na swoje plany ze średnioskalowych map turystycznych, a zwyczaj prezentacji szlaków na planach miast został przejęty przez większość prywatnych wydawnictw. W większości przebiegu szlaki zaznaczone są w sposób nieprecyzyjny, co mocno ogranicza ich przydatność dla turystyki pieszej i stawia pod znakiem zapytania celowość ich przedstawiania.

Bezrefleksyjność w zaznaczaniu obiektów wybranych na podstawie jednego źródła informacji skutkuje sytuacjami, kiedy na kolejnych mapach wydawanych przez różne(!) wydawnictwa żyją swoim życiem miejsca, których wybór do prezentacji, logicznie rzecz biorąc, jest nieprzekonywający. Takimi „obowiązkowymi” punktami na planach Łodzi są miejsce straceń w lesie Chelmy (leżące już poza granicą Łodzi) czy amfiteatr w parku 3 Maja (w Łodzi poza tym są co najmniej trzy, *de facto* mniej zrujnowane obiekty tego typu). W niektórych przypadkach mamy do czynienia z tworem istniejącym wyłącznie na mapie, czego przykładem jest kąpielisko „Fala”, zaznaczane nawet na najnowszych planach wydawnictwa Daupol i wydawnictwa Pietruska & Mierkiewicz, choć sam obiekt przestał funkcjonować już na początku analizowanego okresu.

Redaktorzy planów miast na skutek stosowania w ramach serii produktów standardowych znaków (w celu zwiększenia ich rozpoznawalności i zrozumiałości map) oraz w zetknięciu z obiektywnie istniejącą ograniczoną pojemnością infograficzną map, tworzą prezentację przestrzeni mniej urozmaiconą i przez to mniej atrakcyjną turystycznie. Jak, poza zastosowaniem znaku ulicy

serve here as an example as they are no longer presented by for instance PPWK. Currently, they are only placed on much larger scale maps presenting parts of a city (*Łódź turystyczna, Ulica Piotrkowska*).

Limitations of time and funds devoted to preparing maps result in delayed responses to change. For instance, on general information maps there is no reference to the celebration of the 60th anniversary of the liquidation the Łódź ghetto, an important event in the life of the city. Only in the latest edition by ExpressMap are there elements referring to the anniversary (Radegast station monument and the *park Ocalałych* – Park of the Saved). It is controversial whether there is any sense in presenting on a map certain types of item that are easy to find and place on the map but routinely available elsewhere. An example here can be the tourism trails which were added by PPWK onto their maps from medium-scale tourist maps and the practice of presenting trails on city maps has been adopted by the majority of private publishers. Most are marked in a very imprecise way, which strongly limits their usefulness for tourism on foot and questions the point of their presentation.

The unthought out choice of buildings included, based on a single source of information, results in situations where on maps from different publishers places are chosen with no convincing logical basis. Such 'obligatory' places are the execution sites in Chelmy forest (outside the administrative borders of Łódź) or the amphitheatre in the 3 Maja Park (in Łódź you can find at least three other, less ruined, buildings of this type). Sometimes a building exists only on a map like the 'Fala' swimming pool, marked even on the newest maps by Daupol and Pietruska & Markiewicz, although it stopped functioning at the very beginning of the period discussed.

As a result of using standard symbols (in order to make the maps more easily recognizable and readable) and the limited 'infographic' capacity of maps, the presentation is less varied and attractive from the tourist point of view. How can the special character of Piotrkowska Street and the originality of the Łódź People's

Rys. 1. Rozmieszczenie obiektów zabytkowych zaznaczanych na planach Łodzi. Wielkość diagramu odpowiada liczbie planów, na której dany obiekt zaznaczano (nie uwzględniono obiektów zaznaczonych tylko na jednym planie) – Źródło: opracowanie autora

Fig. 1 Distribution of historical buildings marked on maps of Łódź. The size of the circle corresponds to the number of maps on which a given building was marked (with the exception of those on one map only) – source: author

o ograniczonym ruchu, pokazać specyfikę ulicy Piotrkowskiej, charakter oryginalnego Pomnika Łódzian Przełomu Tysiącleci, z czym spróbował się np. zmierzyć autor planu *Ulica Piotrkowska* z 2004 r.? Przykładem niedoskonałości map w celu przedstawienia różnorodności Łodzi jest kłopot z zaprezentowaniem jej wieloetnicznych i wieloreligijnych korzeni. Na planach miasta ta jego cecha odbija się jedynie w brzmieniu nazwisk dawnych właścicieli pałaców, w przedstawianiu świątyń trzech wyznań (nie na wszystkich planach) i w prezentacji należących do różnych wyznań nekropolii. W tym ostatnim przypadku na planach wydawnictw DominiKart, Jokart, Daunpol można się spotkać z osobliwą manierą, że cmentarz żydowski jest oznaczany tym samym deseniem co cmentarze

Millennium Monument be shown? – a problem attempted by the producer of the *Ulica Piotrkowska* map from 2004. There is a shortage of maps presenting the diversity of Łódź, reflected in the problem of presenting its multi-ethnic and multi-religious roots. On city maps they are observable only in the names of former palace owners, in the presence of churches (not on all maps) and the cemeteries of different faiths. As regards the necropolis, strangely enough on the maps from DominiKart, Jokart and Daunpol a Jewish cemetery is marked in the same way as Christian cemeteries – with a pattern of a multiplied cross!

chrześcijańskie – za pomocą wzoru zwielokrotnionego krzyża!

Elementem treści planów najsilniej ukierunkowanym na turystę są „obiekty zabytkowe”. Podjęto próbę zestawienia zabytków zaznaczanych na kolejno opracowanych 13 planach, która dała w efekcie wykaz obiektów najpopularniejszych (rys. 1). I tak, do grupy tej należą: „Biała fabryka” Geyera (13 przypadków zaznaczenia), ratusz, dawna fabryka Poznańskiego, pałac Karola Poznańskiego (po 12 przypadków), dawny budynek Towarzystwa Kredytowego Miejskiego, pałac Maurycego Poznańskiego, wille Richterów, budynek dawnego bielnika (po 11 przypadków), willa Kindermanna i dawna tkalnia Grohmana (po 10 przypadków).

Choć dominacja obiektów znajdujących się w centrum miasta jest oczywista i zgodna z wynikami badań dotyczących innych sfer przestrzeni turystycznej (por. WILUŚ 1998, KRONENBERG 2005), to zwraca uwagę pomijanie pojedynczych zabytków położonych peryferyjnie, zwłaszcza tych, które znajdują się na terenach włączonych do miasta podczas ostatniej zmiany jego granic. Takim przypadkiem marginalizowanego obiektu, który może się poszczycić jedną z najstarszych (1766 r.) metryk w całej Łodzi jest kościół św. Doroty w Mieszkach, doceniony tylko przez redaktorów wydawnictwa Demart. Podobnie na planach miasta przestały istnieć jako obiekty zabytkowe kapliczki w Łagiewnikach, wyróżniane jedynie na planach PPWK wydawanych do 1995 r.

Planem, który posiada najbogatszą prezentację „wybranej” zabudowy zabytkowej jest *Łódź turystyczna* wydawnictwa Geograph (taką samą dokładnością, ale mniejszym zasięgiem odznacza się plan *Ulica Piotrkowska* opracowany przez tego samego autora). Mapa ta zawiera około 200(!) pojedynczych budynków bądź zespołów zabytkowych. Co z tego jednak, skoro łatwych do zidentyfikowania jest 20 obiektów; pozostałe nie są podpisane?! Zaznaczanie zabytków jedynie za pomocą samego znaku, na skutek braku podpisu i umiejscowienia w mało charakterystycznym punkcie planu (na większości planów Łodzi można trafić na 1 do 5 takich zaznaczeń), utrudnia lub wręcz uniemożliwia identyfikację obiektu. Pomijając prawdopodobieństwo dezinformacji, sens takiego zaznaczenia sprowadza się tylko do wytworzenia u użytkownika ogólnego wrażenia, iż „przy tej ulicy, między jedną a drugą przecznicą” znajdują się zasługujące na uwagę obiekty.

Z planów ogólnoinformacyjnych najbogatsze w prezentację zabytków jest opracowanie wydaw-

The strongest elements of the maps oriented towards the tourist are the 'historical buildings'. The author made a compilation of those on 13 maps resulting in a list of the most popular buildings (fig. 1). They include the following: Geyer's 'White factory' (13 markings), the Town Hall, the former Poznański factory, Karol Poznański's palace (12 markings each), the former building of the 'Municipal Credit Society', Maurycy Poznański's palace, the villas of the Richters, the former bleachery building (11 each), Kindermann's villa and the former Grohman weaving mill (10 each).

Although the domination of buildings located in the city centre is obvious and consistent with results concerning other spheres of tourism space (cf. WILUŚ 1998, KRONENBERG 2005), it is easy to see that individual historical buildings located peripherally are disregarded, especially those in areas incorporated into the city during the last boundary change. An example here is St Dorota's church in Mieszk, one of the oldest in Łódź (1766) which has been 'appreciated' only by Demart. Similarly, maps of the city do not include the chapel in Łagiewniki marked only on PPWK maps published before 1995.

The map which offers the fullest presentation of selected historical buildings is *Łódź turystyczna* by Geograph (the same accuracy, but a smaller area can be found in the *Ulica Piotrkowska* map from the same cartographer). The map includes about 200 (!) individual buildings or historical complexes. Unfortunately, only 20 of them can be easily identified and the remaining are not identified! Marking historical buildings only with a symbol at unfamiliar points on the map and not including captions with names and location (in most maps of Łódź there are 1–5 such markings) – make it difficult or even impossible to identify the buildings. Not to mention the possible danger of misinformation. The purpose of such marking lies only in the creation of a general impression that 'in this street, between one crossroads and the next' there are buildings worth seeing.

nictwa Daunpol zawierające 80 „ważniejszych obiektów zabytkowych”. Kolejne to plany miasta: wydawnictwa DominiKart (*Pałace ziemi obiecanej* – 50 obiektów podzielonych na pałace, pałace do zwiedzania i inne zabytki), Maplanu (47 „ważniejszych obiektów zabytkowych”), Jokartu i PPWK z serii Copernicus (po 33 „zabytki architektury”/ „obiekty zabytkowe”), PPWK edycji '03 (25 „obiektów zabytkowych”), Demartu (24 „ważniejsze zabytki”), ExpressMap Polska (21 „budynków zabytkowych”), PPWK edycji '97 (18 „obiektów zabytkowych”) i wreszcie PPWK edycji '89 (8 „zabytków architektury”). Zauważalny jest postęp w porównaniu do chronologicznie pierwszego planu – PPWK z 1989 r. Niewątpliwym wzorem pod względem wyboru do prezentacji pałaców pofabrykanczkich było opracowanie powstałe w wydawnictwie DominiKart w 1991 r., z którego korzystali autorzy późniejszych planów ogólnoinformacyjnych. Przy okazji porównywania kolejnych wydań planów Łodzi można dokonać ciekawych obserwacji, np. dotyczących powtarzania takich samych błędów w naniesieniu obiektów (pałacu Stillera i Bielszowskiego na trzech planach wydawnictw Maplan, Daunpol i Pietruska & Partner, domu Kestenberg na planach wydawnictw Maplan i Jokart). Wskazuje to na co najmniej bezkrytyczne korzystanie z tego samego źródła informacji.

Przedstawione zestawienie treści turystycznej planów Łodzi nasuwa wniosek, że miasto to czeka wciąż na opracowanie, które w sposób optymalny zaprezentowałoby walory jego przestrzeni turystycznej. Ukazujące się od 1989 r. plany całego miasta lub jego części zawierają tylko wybrane elementy mogące stanowić przedmiot zainteresowania turystów, kształtując w ten sposób określone (dosyć ograniczone) poczucie ich identyfikacji z miejscem.

Among the general information maps the fullest presentation of historical buildings can be found in the Daunpol map which includes 80 'important historical monuments'. It is followed by DominiKart (*Pałace ziemi obiecanej* – 50 buildings grouped into palaces, including those open to the public, and other historical monuments), Maplan (47 buildings), Jokart and PPWK – Copernicus series (33 each), PPWK – '03 edition (25), Demart (24), ExpressMap Poland (21), PPWK – '97 edition (18) and finally PPWK – '89 edition (8). As regards the choice of the palaces of former factory owners, the example to follow was the publication by DominiKart from 1991. While comparing editions of Łódź maps we can make interesting observations regarding for example recurring mistakes in the placing of buildings (Stillera's and Bielszowski's palaces on maps by Maplan, Daunpol and Pietruska & Partner, and Dom Kestenberg on maps by Maplan and Jokart). The mistakes point to a thoughtless use of the same source of information.

Comparison of the tourism content on Łódź maps can be concluded by saying that the city is still awaiting a map which would present the assets of its tourism space in a successful way. Maps of the whole city, or parts of it, appearing since 1989 include only selected elements which could be of interest to tourists and give a (quite limited) sense of identification with a place.

BIBLIOGRAFIA – BIBLIOGRAPHY

- KALAMUCKI K., MAZUR C., 2001, Kształtowanie się formy i treści planów miast wydawanych przez Polskie Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych, *Polski Przegląd Kartograficzny*, 33, 3, s. 213–225.
- KRONENBERG M., 2006, Teoretyczne i rzeczywiste obszary penetracji turystycznej na terenie Łodzi, *Turystyka*, 16/2.
- HANNA S. P., DEL CASINO V.J. (red.), 2003, *Mapping tourism*, University of Minnesota Press, Minneapolis, London.
- MARTYŃSKI P., OSTROWSKI W., 2003, Polskie plany miast na tle planów zagranicznych, [w:] *Kartografia w turystyce – turystyka w kartografii. Materiały ogólnopolskich konferencji kartograficznych*, t. 24, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków.

- NERLO W., 1984, Nowa generacja planów miast PPWK, *Polski Przegląd Kartograficzny*, 18, 3, s. 111–114.
- OKONEK M., 1994, Łódź. Plan miasta. Skala 1 : 20 000. Reda.B. Jaranowska. Warszawa 1993/94, Maplan sp. z o.o., (rec.) *Polski Przegląd Kartograficzny*, 26, 1, s. 37–38.
- WILUŚ R., 1998, Wiedza o mieście przemysłowym Łodzi w świetle analizy przewodników turystycznych, *Turystyka*, 8/3, s. 57–74.
- ZARYCKI T., 2001, Zależność mapy od kontekstu, *Polski Przegląd Kartograficzny*, 33, 1, s. 3–9.